

Tõrked Eesti venekeelse kirjanduse omaks tunnistamisel 1918–1940

Igor Severjanini juhtum

IGOR KOTJUH

Kuhu paigutub Eestis kirjutatud venekeelne kirjandus, olgu luule või proosa – on see eesti või vene kirjandus? See on ajalooliste juurtega küsimus: niisuguseid tekste avaldati juba vast loodud Eesti Vabariigis. Sarnaselt küsib Cornelius Hasselblatt (2008: 29): „[---] Eesti kirjandusteadust käsitledes tuleb konstateerida, et üheks ülesandeks on oma uurimisobjekti määratlemine. Mida me käsitleme E/eesti kirjandusena?” XXI sajandi üksmeelne arusaam liigub selle poole, et Eestis loodud venekeelne sõnakunst on eesti kirjanduse osa. See kehtib tänapäeva autorite kohta: nad esindavad Eestit välismaal (vt Selgusid kirjanikud... 2018), nende teosed ilmuvad nii eesti- kui ka võõrkeelsetes eesti kirjanduse antoloogiates (nt Eesti novell 2022; Meelestik 2022), nende looming on jõudnud gümnaasiumi õpikutesse (vt Undo 2017).

Ent kuidas on selliste ilukirjanduslike tekstidega, mis olid loodud Eestis vene keeles perioodil 1918–1940? Eeltoodud arusaama alusel peaksid needki tekstid kuuluma Eesti kirjanduslukkku. Samas on nii vanematest kui ka uuematest antoloogiatest, õpikutest, kirjandusloolistest ülevaadetest tolleaegsete venekeelsete autorite looming enamasti välja jäetud. See omakorda esitab mõnevõrra moonutatud pildi Eesti kirjandusloost, nagu Eestis poleks tollal olnud venekeelset elanikkonda või selles keeles kirjutavaid andekaid autoreid. Näiteks ei sisalda neljaköiteline „Sõnarine. Eesti luule antoloogia” (koost Karl Muru, 1989–1995, kokku üle 2500 lehekülje) ega „Eesti kalaluule antoloogia” (koost Vladislav Koržets, 2021, üle 700 lehekülje) ühtegi Eesti venekeelset autorit. Eriti kahetsusväärne, et kalaluule antoloogiast on välja jäänud Igor Severjanin, kes käis tihedalt läbi Siuru liikmetega ning oli tuntud kui hea luuletaja ja kirglik kalamees – ta on kirjutanud kümneid luuletusi kalapüügist Toila kandis.

Artikkel püstitab järgmised hüpoteesid:

1) Eesti venekeelne kirjandus 1918–1940 ei ole saanud selle perioodi eesti kirjanduse osaks, sest selle omaks võtmine on kirjandusuurijate jaoks seotud erinevate kultuurilooliste tõrgetega. Allikakriitilise meetodi (ingl *source criticism*) abil toon esile põhilised tõrked.

2) Igor Severjanini elulugu ja looming annavad alust näha temas eesti kirjanduse esindajat. Tema ajal polnud kasutusel termineid, nagu *integratsioon* ja *identiteet*, ent Severjanini isiklikud ja loomingulised valikud aitavad tagantjärele mõista, et tema jaoks oli oluline elada Eestis, kirjutada luulet kohalikel teemadel, lävida eestikeelsete kolleegidega, olla seotud Eesti riigi- ja kultuuriinstitutsioonidega. Severjanini juhtumit käsitlen identiteediteooria ja Pierre Bourdieu kirjandusvälja mõiste kaudu.

Artikkel arendab edasi mu varasemaid Eesti venekeelse kirjanduse käsitlusi (Kotjuh 2013, 2020; vt ka Kotjuh jt 2022). Oma senistes töodes uurisin Eesti venekeelset kirjandust taasiseseisvunud Eestis, nüüd rakendan väljatöötatud meetodikat varasemale perioodile, st Eesti venekeelsele kirjandusele aastail 1918–1940.

Eesti venekeelse kirjanduse staatus noores Eesti Vabariigis

Ajaloolise teabeallika avastamine võib mõjutada senist ajalookäsitlust, kui uus infokild osutub piisavalt usaldusväärseks. Teabeallikad võivad olla erinevad: dokument, foto, audio- või videosalvestis, sõrmejälj jne. Allikakriitiline meetod aitab keerulise analüütilise protsessi kaudu selgitada välja, mil määral saab arvestada uue infoga. Selleks peab uus teabeallikas vastama teatud kriteeriumitele. Meetodit võib kasutada ka ilukirjanduslike teoste puhul. Eesti kirjanduse loos on puudu Eesti venekeelne kirjandus 1918.–1940. aasta Eesti Vabariigis. Kui uurida allikakriitilise meetodiga tolleaegseid venekeelseid ilukirjandusteoseid, saab välja tuua vastavate tõrgeteni viivad mustrid või toimemehhanismid.

Gilbert Joseph Garraghan (1946: 168) leiab, et ajalooline teabeallikas (siinses mõistes eeskätt Eesti Vabariigis ilmunud venekeelne kirjandusteos) peaks võimaldama uurijal või lugejal vastata kuuele küsimusele:

1. Millal on teabeallikas (sh kirjandusteos) kirjutatud? (Daatum.)
2. Kus on teabeallikas (kirjandusteos) loodud? (Lokalisatsioon.)
3. Kes on teabeallika (kirjandusteose) loonud? (Autorsus.)
4. Mis materjal on teabeallika (kirjandusteose) keskmes? (Analüüs.)
5. Mis oli teabeallika (kirjandusteose) esialgne vorm? (Terviklikkus.)
6. Mille kaudu saab põhjendada või hinnata teabeallika (kirjandusteose) sisu? (Usaldusväärsus.) (See punkt on seotud asjatundliku lugejaga, kes oskab välja tuua kirjandusteose väärtused, hinnata teksti.)

Kirjandusteoseid nende küsimuste kaudu vaadeldes tuleb välja tõsiasia, et eesti-keelne teos leiab suhteliselt kiiresti oma koha kirjandusloos ja tekstide hierarhias. Toon siinkohal näiteks vastused ühe eestikeelse teose kohta: „Suudlus lumme” on avaldatud (1) 1924. aastal (2) Tartus, (3) selle autor on Vilmar Adams, (4) raamatu keskmes on lembelüürika, (5) see on luulekogu ja (6) seda arvustasid kaasaegsed kriitikud, kokku 17 arvustust (vt Vask 1925: 92–94).

Siinse artikli seisukohast on oluline, et autor (3. punkt) ja pädev lugeja (6. punkt) oleksid omavahel kontaktis, st elaksid ja tegutseksid samal administratiivsel ja geograafilisel alal ning teose sisu ja keel kõnetaksid lugejat.

Eestikeelsete ja kohalike venekeelsete autorite loomingulisel käekäigul on nii erinevusi kui ka sarnasusi. Tolle aja venekeelsed kirjanikud tulid Eestisse mujalt – see on erinevus. Nõukogude korra kehtestamine tõi kannatusi ka kohalikele venekeelsetele kirjanikele (kes ei jõudnud põgeneda, sai surma või pandi vangi) – see on sarnasus. Need loojad (nagu ka õpetajad, ajakirjanikud, toimetajad ja muu intelligents) olid nõukogude võimu silmis n-ö ohtlikud elemendid, sest venekeelsete haritud inimes-

tena kandsid nad endas ajaloolist mälu, tundsid elu iseseisvunud Eestis. Siiski ei saanud nende autorite loomingust tollal eesti kirjanduse osa.

Järgnevalt toon välja Eesti venekeelsed autorid, nende sünnikohad ja elu-
daatumid.

Valmar Adams (**Peterburi**, 1899–1993), Aleksei Baiov (**Vilno** (Vilnius), 1899–1923), Boriss Pravdin (**Tveri kubermang**, Võšni Volotšok, 1887–1960), Ivan Beljajev (**Dvinsk** (Daugavpils), 1893–1927), Irina Borman (sündis Narva-Jõesuus, kuigi vanemate elu oli alaliselt seotud **Peterburiga**, 1920 kolis Eestisse, 1901–1985), Mihhail Sidorov (**Moskva**, 1893–1960), Nina Rudnikova (**Peterburi**, 1890–1940), Vladimir Guštšik (**Peterburi kubermang**, Strelna, 1892–1947), Vassili Nikiforov-Volgin (**Tveri kubermang**, Markuši küla, 1900–1941), Boriss Svobodin (**Peterburi**, 1878–1942), Pavel Irtel (**Peterburi**, 1896–1979), Karl Geršelman (**Sevastopol**, 1899–1951), Jelizaveta Roos-Bazilevskaja (**Moskva**, 1902–1951), Meta Roos (**Moskva**, 1904–1989), Boriss Nartsissov (**Saratovi kubermang**, Naskaftõmi küla, 1906–1982), Boriss Vilde (**Peterburi kubermang**, Slavjanka jaam, 1908–1942), Boriss Taggo-Novosadov (**Peterburi**, 1907–1945), Juri Ivask (**Moskva**, 1920 opteeritud Eestisse, 1907–1986), Boriss Nazarevski (**Piirissaar**, 1911– surma-aasta teadmata), Boriss Semjonov (**Pihkva**, 1894–1942), Maria Karamzina (**Peterburi**, 1900–1942), Juri Šumakov (**Petrograd**, 1914–1997).

Eeltoodud nimekirjaga seoses toon välja tõrked, miks tolleaegne venekeelne kirjandus ei saanud eesti kirjanduse osaks.

Autorite ajaloolised lähteasendid. Ärkamisaeg, Noor-Eesti, Siuru, Eesti Vabariigi sünn – see kõik viis selleni, et iseseisvunud riigis valitses rahvuskultuur ja eesti keel. Eestikeelsed kirjanikud olid armastatud ja nõutud, siia kolinud venekeelsed autorid ei vastanud tolleaegse ühiskonna ootustele. Mõni looja läks siiski eesti keelele üle (Valmar Adams) ning nendest on saanud eesti kirjanduse tunnustatud autorid.

Erinevad loomingulised eesmärgid. Eestikeelsed kirjanikud arendasid lääne modernismi ideid, sellal kui siinsed venekeelsed autorid pidasid oluliseks hõbedase ajastu¹ saavutusi. Nii olid Eesti Vabariigis samal ajal tegusad kaks kirjandustraditsiooni,² mõlemal oma suund ja dünaamika, nagu kaks pöörast.

Eestikeelsed tõlked puudusid. Siinsed venekeelsed autorid otsisid kontakti eesti kolleegidega – näiteks esimene venekeelne kirjandusajakiri Oblaka kutsus eesti- ja venekeelseid kolleege saatma kaastööd –, ent sellest oli vähe. Oli tarvis pingutada ka selle nimel, et tõlkida oma teoseid eesti keelde. Kontaktide ja tõlgete puudumise

¹ Hõbedane ajastu oli ideederohke periood vene luules ajavahemikus u 1880–1925. Nimetus tõukub eelmisest perioodist, kuldsest ajastust (Aleksandr Puškin, Mihhail Lermontov, Jevgeni Baratõnski jt) XIX sajandi esimesel kolmandikul (mõne uurija arvates kestis see kauemgi). Hõbedane ajastu hõlmas modernistlikke ja sellele lähedasi suundumusi, mida arendasid andekad luuletajad: Anna Ahmatova, Aleksandr Blok, Andrei Belõi, Ossip Mandelštam, Vladimir Majakovski, Igor Severjanin, Sergei Jessenin jt.

² Sarnane olukord valitses Eesti alal enne iseseisvuse väljakuulutamist, kui siin loodi saksakeelset kirjandust. Liina Lukas (2006: 26) on selle kohta kasutanud väljendit „kahesuguste suhete pingevälj“.

tulemusel tekkis Eesti venekeelse kirjanduse (enese)piiramine, ahtus, kapseldumine, sumbumine.

Eesti venekeelse kirjanduse areng nõudis aega. Mitmed Eestisse kolinud venekeelsed literaadid vaatasid Eestit alguses eksootilise põhjamaana ning alles hiljem n-ö täisväärtusliku kodumaana. Selles olukorras on loogiline, et eestikeelsetel kolleegidel puudus huvi tekstide vastu, kus Eestit oli kujutatud pealiskaudselt, kui postkaarti või sündmuste dekoratsiooni. Venekeelsete kirjanike tekstid 1930. aastatest kõnelesid Eesti kohta juba märksa enam kui varasemad katsetused.³

Iseseisva Eesti traagiline lõpp. Saksa ja Nõukogude okupatsioonid, iseseisvuse kaotamine, sõda, küüditamine, vangistamised, surmanuhtlused, nõukogude võim ja ideoloogia, tsensuur – need nähtused ei soodustanud vabariigiagese venekeelse kirjanduse positiivset retseptiooni hilisemal ajal. Sõnast *vene* sai traagiliste ja eba-meeldivate sündmuste-mälestuste sümbol. Eesti kirjandusteadlastel ei olnud võimalik (tsensuur) ja polnud ka soovi eristada eesti kirjandusloost venekeelseid hääli. Kuigi need hääled rääkisid Eestist ja kogesid Eestis esimeste seas nõukogude võimu repressioone.

Põhjused, miks aastatel 1918–1940 kõnelesid venekeelne autor ja eestikeelne asjatundja Eesti Vabariigis eri keelt nii sõnalisel kui ka ideelisel tasandil, võtab kokku telg: autorsus – sisu – hindaja. Peale selle polnud tollal üldkasutatavad sellised terminid nagu *integratsioon* (esimene riiklik integratsiooniprogramm võeti vastu 2000. aastal) ja (*mitmik*)*identiteet* – see jättis pitseri venekeelsete autorite enesemääratlusele ja koostööle eesti kolleegidega.

Kui Eesti venekeelne kirjandus 1918–1940 omaette nähtusena köitis suhteliselt vähe kaasaegsete eestikeelsete kirjanike ja kriitikute tähelepanu, siis Igor Severjanini puhul oli olukord teistsugune.

Igor Severjanini elulugu ja uurimine

Igor Severjanin (kodanikunimega Igor Vassiljevitš Lotarjov, 4. (16.) mai 1887 Peterburi – 20. detsember 1941 Tallinn) on kirjutanud luuletusi, proosapalu ja publitsistikat Venemaal, Eestis ja muudes Euroopa riikides. Autor oli külastanud Eestit alates 1912. aastast, suvitades teiste Venemaa humanitaaride eeskujul Toilas, kus oli suhteliselt odav ja rahulik elu, samuti ilus loodus.⁴ 1918. aasta jaanuaris otsustas 30-aastane luuletaja kolida pikemaks ajaks Eestisse, et elada üle ärevad ajad sünnilinnas ning hoolitseda Petrogradist⁵ Toilasse kolinud haige ema eest.⁶ Sealt suundus ta 1918. aasta veebruari keskel luulevõistlusele Moskvas, kust saabus sama aasta

³ Sedasama on märgata ka taasiseseisvunud Eestis: nullindatel loodud tekstid kõnelevad elust Eestis märksa enam kui 1990-ndatel loodud.

⁴ Toilas suvitas ka eesti kirjandusrahvas, näteks Siuru autorid (vt Parve 1995: 41–42).

⁵ Peterburi kandis Petrogradi nime 1914. aasta augustist kuni 1924. aasta jaanuarini.

⁶ Selle põhjuse toob oma memuaarides Jüri Šumakov (nt 1997), kes tundis luuletajat isiklikult.

märtsis tagasi tiitliga „Poetide kuningas” (vn *король поэтов*).⁷ Luuletaja äraoleku ajal Eesti iseseisvus, mis tähendas muutust ka Severjanini staatuses: suvitajast sai olude sunnil emigrant, praktiline elukorralduslik otsus muutus sotsiaal-poliitiliseks žestiks.

Kolimine tähendas Severjanini jaoks muidki muudatusi loomingulises ja argielulises plaanis. Petrogradis oli Severjanin olnud kuulus nn salongi- ja estraadiluuletaja, kes epateeris publikut väljamõeldud ja võõrkeelsete sõnade ning kodanliku ja dekadentliku sisuga. Tal oli huugav hääl, bariton, karismaatiline esinemismaneer, artisti ja kultuurikorraldaja anne, tänu millele „Ananassid šampanjas” ja teised modernistlikud (futuristlikud) luuletused läksid n-ö kaubaks: luulekogude tiraažid küündisid tuhandetesse⁸ ja kontsert-turneed toimusid üle Venemaa.⁹

Eestisse kolimine tõi esile Severjanini loomuse teise poole: loodust nautlev introvert ja suur kalamees. 1921. aasta oli Severjanini jaoks tähelepanuväärne: märtsis pöördus ta siseministri poole, et loobuda Vene kodakondsusest ja saada Eesti kodanikuks, ning sama aasta septembris saigi Severjanin Eesti Vabariigi kodanikuks. Veidi hiljem, novembris, suri luuletaja ema, kes maeti Toilasse, ning detsembris abiellus Severjanin noore poetessi, eestlanna Felissa Kruudiga (1902–1957), kes toetas meest ta luuletamises ja loodusretkedel.¹⁰ Sellel perioodil eemaldus Severjanini poeetika järjest enam veiderdavast sõnakasutusest, mille asemele sügenes mõtisklev ja Eesti loodust ülistav luule. Severjaninil tekkis eestikeelsete literaatidega tihe kontakt, mis rikastas mõlemat poolt. Järjepidevalt hakkas ta tõlkima eesti luulet.¹¹

Severjanin jätkas oma luuletuste kontsert-kavade esitamist Eestis ja hiljem ka mujal Euroopas. Eesti kodanikuna viibis ta nädalate ja kuude kaupa välismaal, kaasinejaks Felissa Kruut ja publikuks Vene emigrandid Euroopas.¹²

Eestisse kolimise järel ei otsinud Severjanin tagasiteed Venemaale. Alates 1935. aastast oli luuletajal loominguline kriis, mida võimendas lahkumine abikaasast. Ta uueks elukaaslaseks sai vene ja prantsuse keele õpetaja Vera Korendi (Zapolskaja, Koreneva; 1903–1990) (Ponomarjova 2016). Vaesus, oskamatus lahendada argielu probleeme, tõsised tervisehäädad (kopsude ja südamega) lühendasid luuletaja elu.

⁷ Üritus nimega „Luuletajate pidustused” toimus 14. (27.) veebruaril 1918 Moskva polütehnilises muuseumis. Igor Severjanin tuli võitjaks, teise koha sai Vladimir Majakovski, kolmanda Konstantin Balmont.

⁸ Mihhail Petrovi andmetel ilmus ajavahemikus 1913–1918 Igor Severjanini debüütkogust („Громокопящий кубок”, 1913) 10 trükki, kogutiraaž ligi 30 000 eksemplari (vt Severjanini bibliograafia 1999).

⁹ Severjanini selle perioodi publiku ette ilmumist (käitumist ja väljanägemist) on käsitlenud Viktoria Nikultseva (2021).

¹⁰ Felissa Kruudist on lähemalt kirjutanud Rein Kruus (1986). Samuti on tähelepanuväärne usutus Felissaga 1937. aastast (vt Kaljumäe 1978).

¹¹ Tõlked ilmusid perioodikas ja raamatutena: eesti luule antoloogia („Поэты Эстонии”, Tartu, 1928), Henrik Visnapuu kaks raamatut („Amores”, Moskva, 1922, ja „Полевая фиалка”, Narva, 1939), Aleksis Ranniti kaks raamatut („В оконном переплётё”, Tallinn, 1938, ja „Via Dolorosa”, Stockholm, 1940) ning Marie Underi luulekogu („Предцветеньё”, Tallinn, 1937).

¹² Petrov tuvastas Severjanini esinemisi järgmiselt: Eestis 60 korda (!), Jugoslaavias 28, Lätis 22, Bulgaarias 17, Poolas 17, Rumeenias 9, Saksamaal 5, Leedus 3, Soomes 3, Prantsusmaal 2, Danzigis 2, Tšehhoslovakkias 1 (vt Severjanini kontsertkroonika 2002).

Väga haigena väljendas Severjanin soovi surra Toilas või Venemaal, kuid ta suri 54-aastaselt Tallinnas ning on maetud Siselinna kalmistule.

Severjanini elulugu ja loomingut on uuritud lünklikult. Uurijad Venemaal on käsitlenud Severjanini tegevust eelkõige enne Eestisse kolimist: luuletaja elu ja looming Eestis on nende jaoks jäänud kaugeks, võõraks ja arusaamatuks. Eesti filoloogid on Severjaninit vaadelnud üldiselt harva, ent põhjus on teine: luuletaja elas küll Eestis, kuid kirjutas vene keeles.

Severjanini uurija peaks igal juhul valdama eesti ja vene keelt, mõistma Eesti ja Venemaa XX sajandi esimese poole ühiskondlikke arenguid ning tollast eesti ja vene kirjandust. Sellistele nõudmistele vastavad tavaliselt Eestis elavad spetsialistid: vene keele oskusega eesti kirjandusteadlased ja eesti keele oskusega vene kirjandusteadlased.

Esimesed tõsisemad katsed teha Severjaninist juttu leidsid aset paarkümmend aastat pärast tema surma, nagu märgib Rein Kruus (1987a: 287): „1963. aastast peale saab juba rääkida tõsisemast kirjandusteaduslikust lähenemisest Severjanini loombiograafiale.” Luuletaja 100. sünniaastapäeva tähistamiseks toimus 1987. aastal Tšerepovetsis esimene Severjanini loomingut käsitlev konverents, kus ettekandega esines ka Kruus (1987b; vt ka Kruus 1987c). Pärast seda hakati Venemaal järjest rohkem avaldama Severjanini luulet nii perioodikas kui ka raamatutena. Alates 1990-ndatest hakkasid ilmuma Severjanini valikkogud, kuid luuletaja Eesti-perioodi looming on saatesõnadega jäetud tavaliselt käsitlemata.

Samuti torkab silma Severjanini väljajäämine eesti kirjandusloost, parimal juhul on teda mainitud kui Visnapuu mõjutajat ja eesti luule tõlkijat (vt Kampmaa 1936: 227–228, 235; EKA 1981: 61, 492; EKA 1984: 43; Annus jt 2001: 247). Traditsiooniliselt on kirjandusloos eesti kirjandust määratletud eesti keele kaudu. Nõukogude Liidus polnud Severjanini looming soositud ideoloogilistel põhjustel. Taasiseseisvunud Eestis on kohane tulla ta luule juurde tagasi.

Senised kirjandusteaduslikud käsitlused Eestis on enamasti tõukunud positivislikust meetodist. Tähelepanuväärseid uurimusi on avaldanud Rein Kruus (diplomitöö 1982; lisaks üle 20 artikli Severjanini loomingust ja eluloost, vt Balti arhiiv 2006: 395–435), Sergei Issakov (nt 1987; vt ka S. G. Issakovi bibliograafia) ning Galina Ponomarjova (2016). Samuti võib tõsta esile Irina Belobrovtseva ja Aurika Meimre (2015) artiklit, mis uurib vene emigratsiooni fenomeni erinevates riikides, sh Eestis, sama teemat laiendab Meimre (2001) käsitlus Vene valgekaartliku diasporaa misioonist Eestis. Uuematest käsitlustest on väga hea esseistliku teksti avaldanud Jaan Undusk (2017).

Memuaristikast paistavad silma Severjanini Eesti-perioodi kauaaegse sõbra Jüri Šumakovi raamatud ja artiklid eesti ja vene keeles. Eestikeelsetest autoritest on mitu teksti Severjaninist avaldanud luuletaja sõbrad Henrik Visnapuu (nt 1919) ja Valmar Adams (nt essee „Igor Severjanin Eestis”, 1977: 320–327).

Uurimuste vähesuse tõttu haarasid initsiatiivi enda kätte kohalikud akadeemilise ettevalmistuseta kirjandusuurijad, kellest eriti järjekindel on Mihhail Petrov. Nende käsitlused on ebauhtlase tasemega ning enamasti puuduvad viited. Aastatel 1996–2010 anti Eestis välja Igor Severjanini nimelist preemiat. 2002. aastast tegutseb

Tallinnas Igor Severjanini ühing, mille koosseisus on endised ja praegused õpetajad, näitlejad, muusikud.

Välisuurijatest teeb tänuväärset tööd rootslane Bengt Jangfeldt, kes on kogunud materjale Severjanini kohta eraarhiividest ja üritab neid avaldada.

Severjanini „Kogutud teosed” viies köites ilmusid Peterburi kirjastuses Logos 1995.–1996. aastal, koostajateks professorid Vjatšeslav Košelšov ja Vjatšeslav Sapogov. Uuel sajandil on mitu tähtsat raamatut (Severjanini tekstid ja tekstid Severjaninist) andnud välja Moskva teadlased Veera Terjohhina ja Natalja Šubnikova-Guseva.¹³ Eraldi suunaks on kujunenud Severjanini keeleloome uurimine, millega tegelevad näiteks Viktoria Nikultseva (2008) ja Ljudmila Maljanova (1998).

Luuletajaga seotud suuremad arhiivid asuvad Eesti Kirjandusmuuseumis Tartus (Felissa Kruudi hoitud materjalid: EKM EKLA, f 216) ja Moskvast (Vera Korendi hoitud materjalid: РГАЛИ, фонд 1152).

Igor Severjanini (mitmik)identiteet

Vastukajana Severjanini teisele avalikule esinemisele Eestis, mis toimus Tartus 24. mail 1919, kirjutati Postimehes: „Olgugi, et meie venelastega üle kahe saja aasta ühes elanud, oli see õhtu vist esimene sarnane, kus Eesti ja Vene kirjanduse esitajad sõbralikult koos viibisid” (Hunnius 1919: 2).

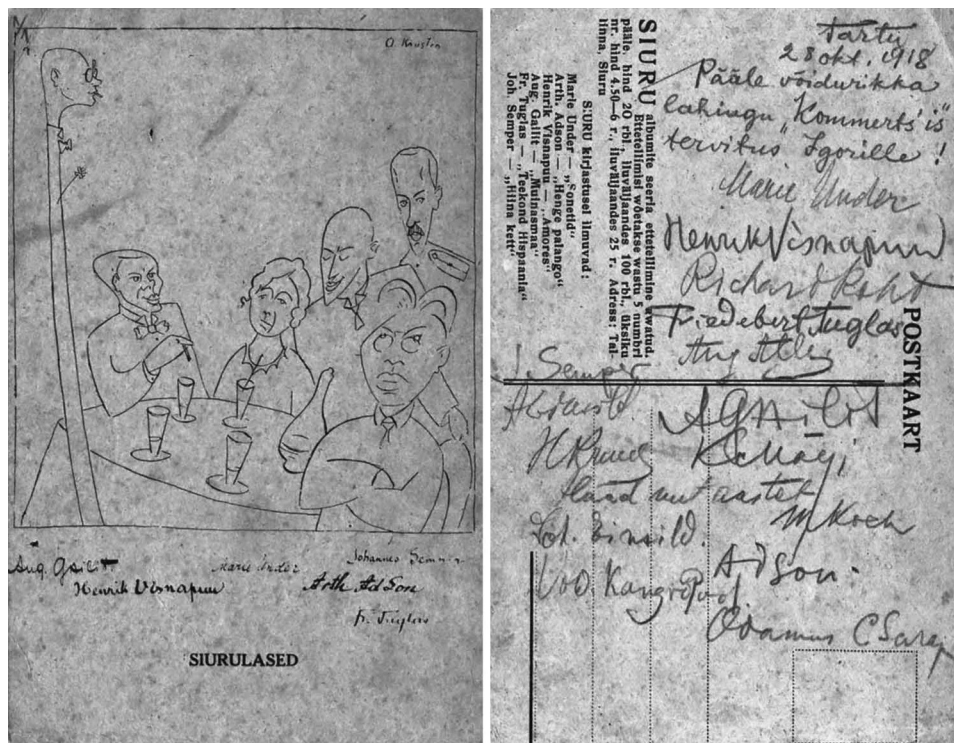
XX sajandi alguses oli kombeks defineerida ennast üheainsa rahvuskultuurilise kuuluvuse kaudu. Hilisemal ajal on kultuuriteoreetikud leidnud, et inimesel võib olla 1+n identiteeti. Sellele osutas ka Aija Sakova (2022), kui kirjutas autori kuulumisest mitmesse kultuuriruumi korraka. Sakova toetus seejuures Homi Bhabha (1994: 53) terminile *kolmas ruum* (ingl *third space*). See on kujundlik asupaik, kus identiteet kujuneb, toetudes eri keeltele ja kultuurilistele nähtustele. Inimese enesemääratlemine, identiteet, on pidevas muutumises, see rajaneb unikaalsel kontekstil ja on olemuselt – Bhabha määratluse kohaselt – „hübriidne” (Bhabha 1994: 55).

Valmar Adams vahetas keelt, et saada eesti kirjanike hulka, aga Severjanin seda ei teinud, ta jäi Eesti venekeelseks autoriks. Tema püsivad kiindumused olid Eestimaa ja vene keel – need elemendid ta identiteedist moodustasid nn kolmanda ruumi.

See ei tähenda, et ta vältis kontakte etniliste eestlaste ja eesti keelega. Ta käis tihe-
dalt läbi Siuru liikmetega: toimusid ühised esinemised, koosviibimised, vastastiku-
sed külaskäigud ning tõlgiti üksteise loomingut. Näiteks veetis Severjanin 1929. aas-

¹³ Игорь Северянин, Громокипящий кубок. Ананасы в шампанском. Соловей. Классические розы. Изд. подготовили В. Терёхина, Н. Шубникова-Гусева. Москва: Наука, 2004; Игорь Северянин, Царственный паяц: Автобиографические материалы. Письма. Критика. Вступ. статья, сост. и коммент. В. Н. Терёхиной и Н. И. Шубниковой-Гусевой. Санкт-Петербург: Росток, 2005; Игорь Северянин глазами современников. Вступ. статья, сост. и коммент. В. Н. Терёхиной и Н. И. Шубниковой-Гусевой. Санкт-Петербург: Полиграф, 2009; Игорь Северянин. Я – гений. Сборник. Вступ. статья, сост. и коммент. В. Н. Терёхиной и Н. И. Шубниковой-Гусевой. Санкт-Петербург: Росток, 2013; В. Н. Терехина, Н. И. Шубникова-Гусева, „За струнной изгородью лиры...” Научная биография Игоря Северянина. Москва: Институт мировой литературы им. А. М. Горького Российской академии наук, 2015.

tal kaks nädalat Henrik Visnapuu talus Luunjas ja Visnapuu saatis oma naise 1932. aastal samuti kaheks nädalaks Severjaninite juurde Toilasse (Severjanin 1996: 98, 235, 242). Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuuriloolisest Arhiivist tuleb välja, et Visnapuu ja Adams kinkisid oma raamatuid nii Severjaninile kui ka tema abikaasale Felissale. Samuti on kirjandusmuuseumis hoiul siurulaste postkaart Severjaninile, saadetud 28. oktoobril 1918, pöördel on eestikeelsed tervitussõnad ja autogrammide: Marie Under, Henrik Visnapuu, Friedebert Tuglas, August Alle jt (EKM EKLA, f 216, m 2:9).

Siurulaste postkaart Igor Severjaninile 28. X 1918 (EKM EKLA, f 216, m 2:9).

Severjanin mõjutas oluliselt siurulaste loomingut: kevade ülistamine, suured luulekontserdid, sõna *poes* kasutamine. Näiteks Visnapuu nimetas „[o]ma varasemate kogude luuletusi [---] Severjanini eeskujul järjekindlalt *poesideks*, rõhutada, et tavalise lugemise asemel nõuavad nad otse leelotavat skandeerimist” (EKA 1981: 249; vrd Kivikas 1921: 44). Samuti on Visnapuu laenanud vene modernistide, eriti Severjanini sõnavarast ja poeetilisest tehnikast „futuristliku raamistuse oma „*Höbedaste kuljuste*” (1920) jõhkralt sensuaalsetele värssidele” (EKA 1981: 250) ning „Kirjad Ingile” on „kirjutet tugeva Severjaanini sugestiooni all” (Kivikas 1921: 51), nagu täheldas hiljem ka Undusk (2017: 4–6): Visnapuu krestomaatiline rida „see aasta tuleb kevad teisiti” on laen Severjanini luuletusest „*Õnne poes*”: „Но в этот год – весна совсем иная...” Läbikäimise näiteks on ka luuletaja koduraamatukogu.

Severjanini arhiiv koos talle kuulunud raamatutega on osaliselt Tartus ja osaliselt Moskvast. Kirjandusmuuseumis on hoiul 38 eestikeelset raamatut luuletaja isiklikust kogust, paljud eksemplarid on autogrammidega. Eesti kirjanikud on pöördunud Severjanini kui sõbra, kolleegi või juhendaja poole, seda nii eesti kui ka vene keeles.

John Charles Turner (1982) enesekategoriseerimise teooria kirjeldab, kuidas inimesed erinevuste ja sarnasuste tajumise alusel rühmitavad end eeskätt väliste joonte järgi. Nagu mainitud, olid Adamsi ja Severjanini loomingulised (keelelised) valikud erinevad. Kuid Severjaninil oli sarnasusi teiste kaasaegsete autoritega – nendega, kelle jaoks olid olulised nii geograafilised (Eestiga seotud) kuuluvus kui ka emakeel (vene keele ja kultuuriga seotud enesetaju).

Severjanini kohta on rohkesti eluloolisi ja loomingulisi vihjeid, mis kinnitavad, et luuletajale oli tähtis olla seotud Eestiga. Suurema osa oma Eesti-perioodist tundis Severjanin materiaalselt puudust. Mälestustest tuleb välja, et raha teenimiseks ta esines, avaldas raamatuid ja püüdis kala. Samuti pöördus ta rahapalvetega sõprade ja tuttavate poole. Oma viletsat elu on luuletaja kirjeldanud Rootsist elavale Augusta Baranovale saadetud kirjadest aastail 1916–1938. Pidev enese alandamine ja raha küsimine mõjus, sõbranna aitas luuletajat ja ta peret materiaalselt ligi 20 aastat. Severjanini kirjad Baranovale on ilmunud raamatuna (vt Severjanin 1988) ja selle põhjal saab järeldada, et luuletaja otsis pidevalt raha eesmärgiga jääda Eestisse.

Loomingulase faktina võib välja tuua asjaolu, et mitme Severjanini raamatu ja luuletuse pealkirjas on eesti sõnad, samuti leidub tema luuletustes kümneid eestikeelseid sõnu, mis vahel riimuvad venekeelsetega. Pole teada, kui palju ja kui hästi oskas Severjanin eesti keelt, aktiivselt või passiivselt, kuid selge on, et võõras see keel tema jaoks polnud. Nii ei olnud tema looming ei puhas vene ega eesti kirjandus, vaid see laiendas mõlemat kirjandust: üks autor eksisteeris korraga kahes kultuuriruumis, mille põhjal sündis n-ö kolmas kultuuriruum.

Igor Severjanin eesti kirjandusväljal

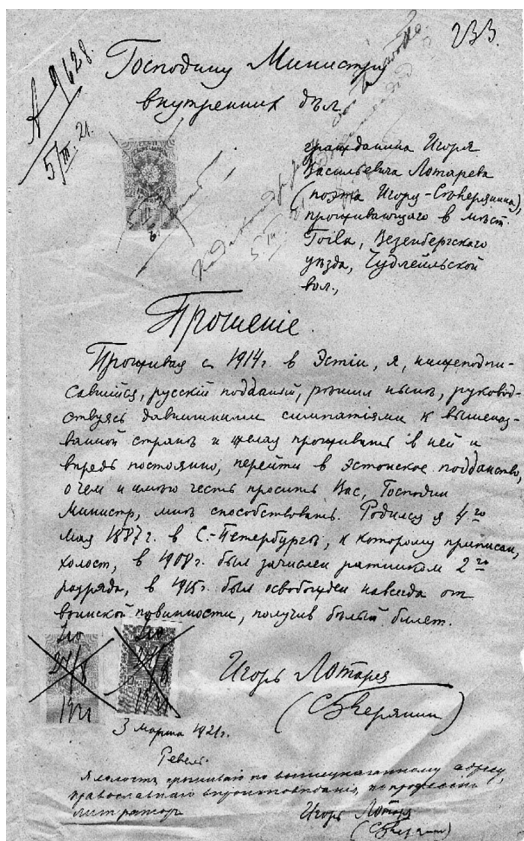
Esimene rida Severjanini luuletuses „Sekstiin VI” on: „Эстония, страна моя вторая” (Severjanin 1920: 87), st „Eestimaa, mu teine riik”.

Pierre Bourdieu (1992) on käsitlenud kirjanduse toimimist riigi ja institutsioonide kaudu, millest tekib kirjandusväli. Kirjaniku amet on üksildane, ent teoste ilmumiseks on tarvis süsteemi, kus löövad kaasa kirjastused, toimetajad, raamatukauplejad, lugejad jne. Süsteem valib autoreid, aga ka autor loob oma valikute kaudu endale sobiva süsteemi. Autori oskuse valikuid teha ja vastuvõtlikkuse sotsiaalsetele protsessidele on Bourdieu tähistanud terminiga *habitus*. Niisiis kohtuvad kirjandusväljal ühelt poolt ühiskondlikud positsioonid ja teiselt poolt individuaalsed harjumused ja tajud (Bourdieu 1992: 366).

Kirjandusvälja teooria abil saab välja tuua, kuidas Severjaninit omaaegses kultuurisituatsioonis vastu võeti ning mis olid tema põhimõttelised valikud ja otsused. See võimaldab teha järeldusi selle kohta, mil määral oli ta osaline Eesti kirjandusprotsessis. Järgmisena toon näiteid Severjanini eluloost ja loomingulisest tegevusest.

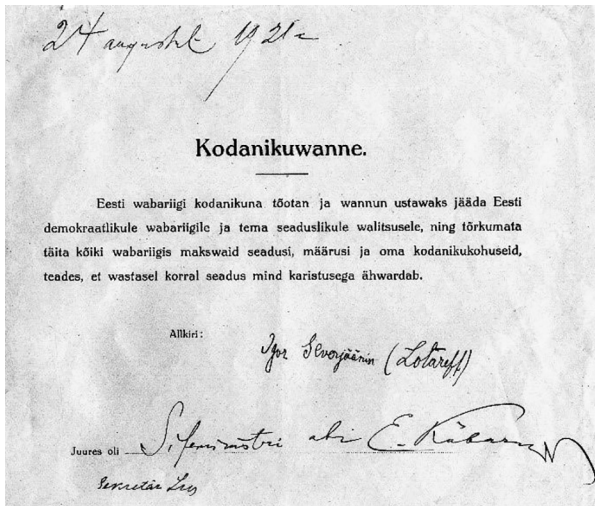
Märksõnadeks on luuletaja seosed Eesti Vabariigi poliitiliste, ühiskondlike ja võimuorganitega.

Severjanini kodakondsus. Igor Severjanin oli Eesti Vabariigi kodanik, kuid kuni viimase ajani oli vähe teada selle saamise kohta. Mõne aasta eest avaldas aga Aleksander Sobolev (2017) sel teemal põhjaliku artikli, samuti on nüüdseks digiteeritud Siseministeeriumi arhiiv ning vajalikud dokumendid on leitavad Rahvusarhiivi digikogust (RA, ERA.14.14.1000). Selle põhjal on teada, et 1921. aasta 3. märtsil pöördus Severjanin venekeelse avaldusega siseministri poole, kus muuseas kirjutas [minu tõlkes – I. K.]: „Olles elanud Eestis 1914. aastast saadik,¹⁴ olen mina, allakirjutanu, Vene kodanik, otsustanud nüüd, juhindudes ammustest sümpaatiatest ülalnimetatud maa vastu ja soovides elada siin ka edaspidi püsivalt, üle tulla Eesti kodakondsusse, millele kaasa aitamist ongi mul au paluda Teilt, Härra Minister.”

Igor Severjanini avaldus siseministrile (RA, ERA.14).

¹⁴ Nagu eespool öeldud, toimus lõplik kolimine siiski 1918. aastal.

Severjanini kodanikuwanne (RA, ERA.14).

Avaldus rahuldati, luuletaja tasus 1000 marka templimaksu ning andis 1921. aasta augusti lõpus kodanikuwanne: „Eesti Vabariigi kodanikuna töotan ja wannun ustavaks jääda Eesti demokraatlikule vabariigile [---].” Sama aasta septembris sai Severjaninist Eesti kodanik.

Osalemine Kaitseliidu õppustel. 1921. aasta suvel ilmus Berliinis Severjanini luulekogu „Менестрель: Новейшие поэзы” („Menestrel. Uuemad poeesid”), kus ta muu hulgas kirjeldab lüürilise kangelase osalemist Eesti Vabariigi Kaitseliidu õppustel:

По долгу кайтселита я с ружьем
До четырех утра брожу вдоль хижин,
Расползшихся чудовищным ужом.

„Kaitseliidu teenistuses ma relvaga / Kuni kella neljani hommikul ekslen mööda onne, / Mis valguvad laiali nagu kole nastik.” (Severjanin 1921: 51; minu tõlge – I. K.)

Kuna aastatel 1920–1924 ei tegutsenud Kaitseliit riikliku organisatsioonina, võib järeldada, et Severjanin on kirjeldanud varasemat aega. Luulekogu eksemplarile kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogus on Severjanini käega kirjutatud, et „see köide on valminud Eesti Toilas 1919. aastal”.

Selle kohta, kas Severjanin ka tegelikult kuulus aastail 1918–1919 Kaitseliidu Viru malevasse, on keeruline tõendeid leida, sest Kaitseliidu arhiiv hävis Tallinna pommitamise ajal 1944. aastal. Saab aga märkida, et Severjanin teadis kaitseorganisatsioonist ning suure tõenäosusega on lüürilise kangelase kogemus autori enda kogemus, sest ta luule on suuresti autobiograafilise kallakuga.

Eesti kirjanduse tutvustaja välismaal. Severjanini abikaasa Felissa Kruut on meenutanud, et üheskoos esitasid nad eesti kirjandust Euroopas palju kordi ja suure eduga (Kaljumäe 1978: 301). Kirjandusmuuseumis on hoiul plakatid Severjanini

esinemistest Euroopa riikides ning kavalehel seisab, et peale oma loomingu esitab autor ka enda tehtud eesti kirjanduse tõlkeid (EKM EKLA, f 216, m 5:1). Felissa luges samu luuletusi algupäranditena. Üritused olid suunatud vene emigrantidele, kusjuures „slaavi maades (Bulgaaria jm.), kus nad kõige sagedamini esinenud, ei olegi eesti luule nii võõras, nagu mõned arvavad” (Kaljumäe 1978: 301).

„[...] Pole juhtunud üks kord, vaid kümneid kordi, kus kuulajad on sattunud luuletusist suurde vaimustusse. Ning siis just on tulnud kuulajaid rahuldada eestikeelse teksti ettekandmisega, et näidata, kui ilusasti kõlab see keel. Eesti luulest on ette kantud peamiselt Underi ja Visnapuu laule.” (Kaljumäe 1978: 301)

Seejuures olid naisel seljas eesti rahvariided. Severjanin valis abikaasale ka n-ö artistinime: Ariadna Izumrudnaja (tõlkes: smaragdne).

Severjanin ja Eesti Kultuurkapital. Severjanin oli pikalt Eesti Kultuurkapitali stipendiaat: ta sai aastastipendiume kahel ajavahemikul 1926–1931 ja 1937–1940 (Kruus 1986). Kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali valitsuse (praeguses mõistes ekspertkomisjoni) jaoks polnud ta n-ö võõras välisautor.

Kirjastamine Eestis. Pärast 1918. aastat ei käinud Severjanin enam kordagi Venemaal. Eestis kirjutas ta mitusada luuletust. Enne kolimist oli ta Venemaal andnud välja kaheksa raamatut. Eestis kirjutas ta veel 16 raamatut, need ilmusid kohalikes kirjastustes või müüs ta avaldamisõigusi välismaale. Sadade luuletuste all on dateering ja kirjutuskoht *Toila*. Eestis kirjastatuna on ilmunud järgmised raamatud:

„Creme des Violettes. Избранные поэмы” (Tartu: Odamees, 1919);

„Pühajõgi. Эстляндские поэмы” (Tartu: Odamees, 1919);

„Вервэна. Поэмы 1918–19 г.г.” (Tartu: Odamees, 1920);

„Колокола собора чувств: Автобиографический роман в 3-х частях” (Tartu: V. Bergman, 1925);

„Роса оранжевого часа: Поэма детства в 3-х частях” (Tartu: V. Bergman, 1925);

„Адриатика. Лирика” (Narva: Narva Kirjastusühisus, 1932).

Severjanini tähtteos „Klassikalised roosid” („Классические розы. Стихи. 1922–30 г.г.”, Belgrad, 1931) oli kirjutatud samuti Eesti-perioodil.

Severjanin eestikeelse media fookuses. Eesti perioodilistes väljaannetes on kümneid kordi kirjutatud Severjanini loomingulistest saavutustest, nii kriitiliselt kui ka ülistavalt, tema uutest raamatutest või autorist üldiselt. Ta oli eestikeelsele auditooriumile tuttav isik ja mõnikord kirjutati ajalehes temast terve lehekülje ulatuses.

Severjanin ja turvaline elu Eestis. Väidetavalt oli Severjanin kuni 19. juunini 1939 esinenud avalikult 301 korda (Severjanini kontsertkroonika 2002). Nendest 135 esinemist olid toimunud Venemaal aastatel 1910–1918, pärast 1918. aastat oli 59 esinemist Eestis ning 107 välismaal.

Mis toimus Venemaal pärast 1918. aastat? 1924. aastani kestis seal punane terror, st VSDT(b)P KK ja rahvakomissaride nõukogu väljakuulutatud hirmutamise ja bolševikevastaste hävitamise riiklik poliitika. Tuhanded said hukka, nende seas

Severjanini põlvkonnakaaslase Anna Ahmatova esimene abikaasa, luuletaja Nikolai Gumiljov (1886–1921).

1937.–1938. aastal tähistas Severjanin 50 aasta juubelit, Eestis ilmusid sel puhul eesti- ja venekeelsed artiklid, kuid samal ajal oli Venemaal Stalini sisepoliitiline puhastus: arreteerimised, pikaajalised vangistamised ja mahalaskmised. Kaasaegsed kirjanikud olid represseeritud ning mõni kaotanud elu: Nikolai Zabolotski, Daniil Harms, Aleksandr Vvedenski. Nii oli Eesti Severjanini pelgupaik, mis päästis ta elu ning võimaldas tal end loominguliselt teostada.

Kontakt võimuesindajaga. 14. märtsil 1940 tähistas Severjanin 35 aasta möödumist loometöö algusest. Sel puhul toimus Mustpeade majas suur kirjandusõhtu, kuhu oli tulnud ligi pool tuhat inimest. Nii eesti- kui ka venekeelsetes ajalehtedes kirjutati, et president Konstantin Päts kinkis luuletajale 400 krooni. Severjanin (1940) tänas „sügavalt austatud presidenti heldekäelise kingituse eest”. Igor Severjanin oli Eesti kirjandusväljal vägagi nähtav.

Eeltoodu põhjal võib järeldada, et Severjanin oli tihedalt seotud Eestiga – formaalselt (enda initsiatiivil taotletud ja saadud kodakondsus), kultuuripoliitiliselt (kultuurkapitali stipendiaat), loominguliselt (tekstid olid kirjutatud ja kirjastatud Eestis). Samuti oli ta autoriteetne isiksus eestikeelses meedias ja võimu silmis (president Pätsi tunnustus). Siiski ei käsitletud teda eesti kirjanduses osalejana ja seda eespool toodud tõrgete tõttu. Ehk võimaldab praegune aeg, kui mitmikidentiteet on eesti kirjanduse seisukohalt saanud tavapäraseks mõisteks (nüüdisaegsete kohalike venekeelsete kirjanike puhul), ümber hinnata Eesti Vabariigis tegutsenud venekeelsete autorite staatust.

Levinud etteheited Severjaninile

Severjaninile on pahaks pandud kahte tõika: ta ei osanud eesti keelt ja enne oma surma avaldas ta kaks luuletust nõukogude korra toetuseks.

Severjanini kaasaegsed märkisidki,¹⁵ et Severjanin ei osanud eesti keelt. Seda tunnistab luuletaja ka ise kirjades erinevatele korrespondentidele, näiteks Baranovale 4. aprillil 1923: „Nende Eestis elatud aastate jooksul ma tõlkisin eesti keelest 3 raamatut, seejuures oskamata eesti keelt. Lähtusin üksnes rütmist, riimidest ja vaistust; proosas, sõnasõnaliselt, tõlkis mu naine ja autorid ise.” (Severjanin 1988: 37)

Kirjandusüldsus teadis, et 1928. aastal Tartus ilmunud eesti luule antoloogia („Поэты Эстонии: Антология за сто лет. (1803–1902)”), mille tõlkijaks on märgitud ainult Severjanin, oli tegelikult tõlgitud koos Felissa Kruudiga. Ajakirjaniku küsimusele, kas „[p]eab oskama hästi eesti keelt, et tõlkida luulet”, vastas Kruut: „Jaa, kuid ega Severjanin eesti keelt ei oskagi. [---] Nojaa, mina olen see, kes tal tõlgib. See

¹⁵ Näiteks on kirjutanud Šumakov (1985: 90): „Severjaninil ei olnud keelte peale annet, küllap oleks ta oma reisidel nii mõnigi kord hätta jäänud, kui kaasas poleks olnud Felissat, kes peale eesti ja vene keele valdas korralikult ka saksa ja prantsuse keelt. Severjanin ei õppinud isegi eesti keelt ära ja suurem osa tema eesti luule tõlkeist valmis Felissa abiga.”

on ikka nii olnud. Mina p a n e n ümber, tema annab vormi, nõnda nagu tarvis.” (Kaljumäe 1978: 301)¹⁶

Siiski nagu eespool osutasin, oskas Severjanin eesti keelt mõningal määral. Sama on märkinud Adams (1977: 326): „Olemasolevaid andmeid kokku võttes jõuame otsusele: Severjaninil oli küllaldane p a s s i v n e eesti keele oskus, et luuletuste tekstid üldjoontes aru saada. Aga tal puudusid eesti luule mõistmiseks kindlasti vajalikud nn. tekstivälised komponendid, eriti arusaamine eesti rahva arengukäigust ja ühe või teise poeedi loomingu üldilmest.”

Kuigi Severjanin ise kirjutas irooniliselt ja naljaga pooleks, et ta ei oska eesti keelt üldse, on ta siin-seal väitnud ka vastupidist. Näiteks 1929. aastaga dateeritud autobiograafilise luuletuse „Стихи октябрьского заката” („Oktoobri loojangu värsid”) esimesest värsist tuleb välja, et ta töötas tõsiselt tõlke kallal ja oskas rääkida tõlgitud teosest:

Ты чутко читала Сергея Волконского
На синей тахте у стены голубой.
Я только что кончил работу с эстонского,
И мы говорили о книге с тобой.

„Sa lugesid tähelepanelikult Sergei Volkonskit / Sinisel kušetil helesinise seina ääres. / Mina just lõpetasin tõlke eesti keelest, / Ja me rääkisime sinuga raamatust.” (Severjanin 2004: 257; minu tõlge – I. K.)

Kui ta suutis töötada luuletekstidega, siis pidi Toila külarahva lihtne keelgi (poes, tänaval, kalapüügiretkel) olema talle mõistetav. Et ta oskas eesti keelt vähemalt passiivsel tasandil, sellest annab tunnistust eelmainitud tõsiasi, et ta on korduvalt kasutanud luuletuste sees eesti sõnu, seejuures õiges tähenduses ja teades, kus paikneb sõnarõhk, sest kasutatud sõnad asuvad värsiskeemis õigel rõhulisel positsioonil. See polnud ta jaoks püüd jätkata keelemängu, katsetada neologismidega, nagu ta seda tegi enne Eestisse kolimist. Eesti sõnad Severjanini hilisemas loomingus tähendavad eelkõige harjumist siinse eluga, lõplikku kohanemist.

Severjanini ebaõnnestunud luuletused nõukogude korra auks olid kirjutatud 1940. aasta juulis, kõigest mõni kuu pärast ta suurejoonelist esinemist Mustpeade majas sama aasta märtsis. Luuletaja tervis halvenes pidevalt, millest kirjutasid ka ajalehed. Võib oletada, et ta kirjutas kaks nõukogudemeelset luuletust („В наш праздник” – „Meie pühal”, „Привет Союзу” – „Tervitus Liidule”, Severjanin 1990: 260–261) selleks, et jõuda enne surma Venemaale, kus jätta hüvasti seal viibivate lähedastega ning olla sinna maetud. Luuletuse „Meie pühal” puhul on uurijad Jangfeldt ja Kruus (1988: 15) tähendanud Severjanini naiivset „apoliitilist kavalust”. Seal on rida „Me kuuleme imetlevas juminas” („Мы слышим в восторженном гуле”), Stalini ülistamist jne. St pole minavorm, vaid „me kuuleme”. Luuletus „Tervitus Liidule” on aga isiklik ja vahetu, lüüriline kangelane hõiskab: olen uhke ja rõõmus,

¹⁶ See ülestähendus on aastast 1937, kui Severjanin ja Kruut ei elanud enam koos – viidatud vestluses on tunda nukrust ja pettumust, st Kruudi toon ega hinnangud endisele abikaasale polnud neutraalsed.

et Liidu vabariike löi mu Leningrad. (Selle kohta, kuidas toimetaja „lihtsustas” ja võimendas „Nõukogude pateetikat” Severjanini tollases luules, vt Kuranda, Garkavi 2010.)

Kokkuvõttes ei tähendanud need luuletused Severjanini jaoks uut loomingulist etappi ega parandanud ta elujärge. Undusk (2017: 7) annab Severjanini eluloole karmi hinnangu: „Pagulasloogika osutus Severjanini saatuses lõimumisideoloogiast tugevamaks. Miks ja kuidas see nõnda läks, seda sai enamik siurulasi (Visnapuu, Gailit, Under, Adson) pärast Teist maailmasõda laias maailmas ise oma nahal tunda.” Severjanini loomingu saatuse Nõukogude Liidus polnud parem kui nimetatud siurulaste oma. Severjanin suri 1941. aastal, kuid luuletaja vabanese põlu alt alles aastakümnete pärast: 1975. aastal ilmus Moskvas valikkogu ning 1987. aastal toimus esimene tema loomingule pühendatud konverents. Seejärel hakati tema teoseid pidevalt avaldama. Ääremärkusena võib öelda, et sarnane saatuse oli Ossip Mandelštamil: esmalt Stalinist kritiseeriv luuletus ja hiljem teda kiitvad tekstid ei säästnud luuletajat arestist ega loomingule keelamisest aastakümneteks.¹⁷ Eestis elamine päästis Severjanini elu, kuid Nõukogude Liidus oli tema looming keelatud.

Kokkuvõte

Eesti Vabariigis reguleerisid mõnda kultuurilist nähtust seadused ja mõni toiming iseenesest. Integratsioonipoliitika oli loomata ja sõnastamata. Kultuuriprotsesside mõistmiseks polnud kasutusel selliseid mõisteid nagu *integratsioon* ja *lõimumine*, *identiteet* ja *enesemääratlus*. Kirjandusteade võimaldab teatud nähtusi mõtestada alles tagantjärele.

Artikli esimene hüpotees seisnes selles, et Eesti venekeelne kirjandus jäi üldjuhul vabariigiaegsest eesti kirjandusest välja teatud tõrgete tõttu. Tõin neist esile viis: eesti ja kohalikel venekeelsetel literaatidel olid erinevad ajaloolised lähteasendid, samuti erinevad loomingulised eesmärgid, tõlked puudusid, venekeelsete kirjanike kohanemine Eesti eluga nõudis aega, iseseisva Eesti traagiline lõpp tegi kohalikust venekeelsest kirjandusest keelatud teema. Nende tõrgete tõttu ei saanud vabariigiaegne venekeelne kirjandus eesti kirjanduse osaks ei sõdadevahelisel perioodil (sest see kirjandus oli alles kujunemas küpseks nähtuseks) ega nõukogude ajal (sest kommunistlik võim keelas teoste kordustrukid ja uurimise; peale selle ei tahtnud eesti kirjandusteadlased „vene küsimusega” tegeleda traumaatiliste üleelamiste tõttu). Eesti venekeelne kirjandus kui kultuuriline nähtus osutus n-ö ebamugavaks teemaks.

Tollase venekeelse kirjanduse üks kuulsamaid autoreid Igor Severjanin ei pääsenud eesti kirjanduskaanonisse, ühtlasi sai temast aastakümneteks keelatud autor Nõukogude Liidus.

Artikli teine hüpotees kätkes eluloo põhjal esile tulevat enesetaju. Severjaninil oli mitmik- või hübriididentiteet, seda saab täheldada alles aastakümneid pärast tema surma. Homi Bhabhale tuginedes saab öelda, et Severjanin löi omanäolise

¹⁷ Uusimat uurimust selle kohta vt Morev 2020.

„kolmanda ruumi”: ta sünteesis oma venekeelse loomingu Eesti eluga – mõlemad olid tema jaoks tähtsad, need on ta identiteedi alustalad. Seda võib vaadelda ka John Charles Turneri enesekategoriseerimise teooria raames: erinevatest võimalustest valis Severjanin enesemääratluse välisteks tunnusteks kindla seose Eestiga ja loominguilise väljendumise oma emakeeles.

Pierre Bourdieu kirjandusvälja ja *habitus*e teoreetiline raamistik näitab, et autor ei asu vaakumis, teda n-ö loovad kirjandusprotsessi eri osalised: kriitikud, kirjastused, lugejad jne. Liina Lukas (2006: 32) toob sellekohaseks näiteks ühe pretsedendi eesti kirjandusloost: „Nii jäi tähtsusetuks žestiks Kristian Jaak Petersoni luule 19. sajandi alguses, ning alles 20. sajandi alguse muutuval kirjandusväljal asetati ta kohale, mis kuulub talle kirjandusloos tänini.”

2012. aastal oletasin, et Severjanini looming võib olla käsitletav nii vene (keele tõttu) kui ka eesti kirjanduse (tugev side Eestiga) osana (Kotjuh 2012). 2017. aastal vastas sellele Undusk (2017: 7): „Ja kui Igor Kotjuh veel mõne aasta eest küsis, kas Severjaninil kui vene kirjanikul on tulevikus lootust saada „eesti kirjanduse venekeelseks autoriks”, siis ärgem kiirustagem vastusega. Otsus ei sõltu enam Severjaninist, vaid meie enda edasisest käekäigust.”

Severjanin oli siiski tihedalt põimunud Eestiga eri tasanditel: geograafilisel, institutsionaalsel, kultuurilisel ja poeetilisel. Jah, tänapäeval saab kinnitada, et tal oli mitmikidentiteet, põhimõtteline hoiak kirjutada vene keeles ja olla võimalikult tihedalt seotud Eestiga. Taasiseseisvunud Eestis oleks Severjaninit hinnatud Eesti venekeelse kirjanduse esindajana; tema positsioon oleks võrreldav näiteks Andrei Ivanovi omaga.

„Otsus sõltub meie enda edasisest käekäigust” – mida peaks tähendama see ülal tsiteeritud salapärane fraas? Ehk seda, et võiksid ilmuda Severjanini luule uued eestikeelsed tõlked, tema loomingulist pärandit võiks aktiivselt uurida ning temaga arvestada uute eesti kirjanduse õpikute, leksikonide ja antoloogiate koostamisel. Kui meie elukäik on seotud tänapäeva mitmekultuurilise ühiskonna väärtustega, peaks kujutama eesti kirjanduslugu sõdadevahelisel perioodil koos tollal elanud venekeelsete autoritega. Praegu laiuvad eesti kirjandusloos selle koha peal tühimikud. Nende täitmine tähendaks tõrgete ületamist.

ARHIIVIALLIKAD

Eesti Kirjandusmuuseum (EKM), Eesti Kultuurilooline Arhiiv (EKLA):

f 216 – Igor Severjanin.

Rahvusarhiiv (RA):

ERA.14 – Siseministeerium 1918–1940.

Российский государственный архив литературы и искусства (РГАЛИ):

фонд 1152 – Северянин Игорь.

KIRJANDUS

- Adams, Valmar 1977.** Vene kirjandus, mu arm. Kirjandusteaduslikke artikleid ja esseesid. Tallinn: Eesti Raamat.
- Annus, Epp; Epner, Luule; Järv, Ants; Olesk, Sirje; Velsker, Mart 2001.** Eesti kirjanduslugu. Tallinn: Koolibri.
- Balti arhiiv 2006** = „Таллинский текст” в русской культуре. Сборник в честь проф. И. З. Белобровцевой – к 60-летию со дня рождения. (Балтийский архив. Русская культура в Прибалтике XI.) Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Belobrovtsava, Irina; Meimre, Aurika 2015.** Sõdadevaheline vene emigratsioon suures ilmas ja väikeses Eestis. – Methis. *Studia humaniora Estonica*, nr 15, lk 28–46. <https://doi.org/10.7592/methis.v12i15.12114>
- Bhabha, Homi 1994.** *The Location of Culture*. London: Routledge.
- Bourdieu, Pierre 1992.** *Les Règles de l'art. Genèse et structure du champ littéraire*. Paris: Seuil.
- Eesti novell 2022.** Koost Maarja Kangro, Urmas Vadi, Johanna Ross, Mart Velsker. Tallinn: MTÜ Eesti Jutt.
- EKA 1981** = Eesti kirjanduse ajalugu. 4. kd, 1. rmt. Aastad 1917–1929. Peatoim Endel Sögel. Tallinn: Eesti Raamat.
- EKA 1984** = Eesti kirjanduse ajalugu. 4. kd, 2. rmt. Aastad 1930–1940. Peatoim Endel Sögel. Tallinn: Eesti Raamat.
- Garraghan, Gilbert J. 1946.** *A Guide to Historical Method*. New York: Fordham University Press.
- Hasselblatt, Cornelius 2008.** Eesti kirjandusteaduse „Kes? Mis? Kus?”. Hetkeseis. – Keel ja Kirjandus, nr 1–2, lk 28–39.
- Hunnius, Karl 1919.** Teater ja muusika. – *Postimees* 26. V, lk 2–3.
- Issakov, Sergei 1987.** Eesti Igor Severjanini loomingus. – Keel ja Kirjandus, nr 7, lk 395–404.
- Jangfeldt, Kruus 1988** = Введение. – Игорь Северянин, Письма к Августе Барановой. 1916–1938. (*Acta Univ. Stockholmiensis; Stockholm Studies in Russian Literature* 24.) Составление, подготовка текста, введение и комментарии: Бенгт Янгфельдт и Рейн Крюс. Stockholm: Almqvist & Wiksell International, lk 9–23.
- Kaljumäe, Voldemar 1978.** Üks kauge hommik Pühajõe lauliku kodus. – Keel ja Kirjandus, nr 5, lk 301–302.
- Kampmaa, Mihkel 1936.** Eesti kirjandusloo peajooned. Neljas jagu. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.
- Kivikas, Albert 1921.** Vene mõju Henrik Visnapuu loomingus. – *Kirjandus-kunst-teadus*. Päevalehe erileht 21. III, nr 6, lk 41–46; 30. III, nr 7, lk 49–52.
- Kotjuh, Igor 2012.** Eesti venekeelne kirjandus: kas osa eesti või vene kirjandusest? – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 134–139. <https://doi.org/10.54013/kk651a4>
- Kotjuh, Igor 2013.** Eesti venekeelse kirjanduse nullindate põlvkond: vastuvõtt ja tõrked omaks tunnistamisel. – Methis. *Studia humaniora Estonica*, nr 11, lk 64–83. <https://doi.org/10.7592/methis.v8i11.1002>
- Kotjuh, Igor 2020.** Andrei Ivanovi teoste retseptatsioon ja Eesti venekeelse kirjanduse identiteedi kujunemine. Magistritöö. Tallinna Ülikool. <https://www.etera.ee/s/ttmB007XCP>

- Kotjuh, Igor; Pilv, Aare; Viires, Piret (koost, toim) 2022.** Isamaa ja emakeele vahel. Etüüde Eesti venekeelsest nüüdiskirjandusest. (Etüüde nüüdiskultuurist 10.) Tallinn: Nüüdiskultuuri uurimise töörühm.
- Kruus 1982** = Рейн Круус, Игорь Северянин в Эстонии 1918–1941. Дипломная работа. Тартуский государственный университет.
- Kruus 1986** = Рейн Круус, Новые данные о жизни и творчестве Игоря Северянина. – Труды по русской и славянской филологии. Литературоведение. Литература и публицистика: Проблемы взаимодействия. (Ученые записки Тартуского государственного университета 683.) Ред. М. Б. Плюханова. Тарту, с. 32–37.
- Kruus, Rein 1987a.** Postuumne Severjanin. – Keel ja Kirjandus, nr 5, lk 285–297.
- Kruus 1987b** = Рейн Круус, Об „эстонском” периоде Игоря Северянина; Жизнь и творчество Игоря Северянина: Материалы к историографии темы. – О Игоре Северяnine. Тезисы докладов научной конференции, посвященной 100-летию со дня рождения Игоря Северянина. Череповец, апрель 1987. Череповец, с. 11–14, 70–74.
- Kruus, Rein 1987c.** Eesti ja Igor Severjanin. – Looming, nr 5, lk 682–686.
- Kuranda, Garkavi 2010** = Елена Куранда, Сергей Гаркави, Стихотворения Игоря Северянина 1939–1941 годов: к вопросу текстологии и истории публикации. – Toronto Slavic Quarterly, nr 34, lk 189–202. http://sites.utoronto.ca/tsq/34/tsq34_kuranda_and_garkavi.pdf
- Lukas, Liina 2006.** Baltisaksa kirjandusväli 1890–1918. (Collegium litterarum 20.) Tartu–Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus; Tartu Ülikooli kirjanduse ja rahvaluule osakond.
- Maljanova 1998** = Людмила Владимировна Малянова, Функционально-стилистическое исследование языка русской литературы серебряного века. Поэтические неологизмы Игоря Северянина. Автореферат диссертации. Самара: Самарский государственный педагогический университет.
- Meelestik.** Antologija sodobne estonske književnosti. (Antologije Vilencie.) Toim Julija Potrč Šavli, Kätlin Kaldmaa. Ljubljana: Društvo slovenskih pisateljev, 2022.
- Meimre, Aurika 2001.** Vene valgekaartliku diaspora missioon Eestis – null-dialoogi juhtum. – Kultuuride dialoog = Dialogue of Cultures = Диалог культур. (Acta Universitatis Scientiarum Socialium et Artis Educandi Tallinnensis. A, Humaniora = Tallinna Pedagoogikaülikooli toimetised. A, Humaniora = Proceedings of the Tallinn University of Social and Educational Sciences. A, Humaniora 20.) Toim Aili Aarelaid. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool, lk 71–79.
- Morev 2020** = Глеб Морев, Поэт и Царь. Из истории русской культурной мифологии. Мандельштам, Пастернак, Бродский. Москва: Новое издательство.
- Nikultseva 2008** = В. В. Никульцева, Словарь неологизмов Игоря Северянина. Под ред. проф. В. В. Лопатина. Москва: Азбуковник.
- Nikultseva 2021** = В. В. Никульцева, Эстетизм или эгоцентризм? (К вопросу об «уайльдвской» маске Игоря-Северянина). – Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Сер. 7, Литературоведение, №3, с. 69–81. <https://cyberleninka.ru/article/n/estetizm-ili-egotsentrizm-k-voprosu-ob-uayldovskoy-maske-igorya-severyanina>

- Parve, Ralf 1995.** Jääkfakte (III). – Keel ja Kirjandus, nr 1, lk 41–44.
- Ponomarjova 2016** = Галина Пономарева, К биографии гражданской жены Игоря Северянина В. Б. Коренди. – Культура русской диаспоры: судьбы и тексты эмиграции. (Russian Culture in Europe 13.) Ред. Александр Данилевский, Сергей Доценко, Федор Поляков. Vienna: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, lk 77–88.
- S. G. Issakovi bibliograafia.** https://estorussica.ut.ee/isakov_cv.htm
- Sakova, Aija 2022.** Eestivene kirjanduse rahvusülene või mitmerahvuseline subjekt: Igor Kotjuhi juhtum. – Isamaa ja emakeele vahel. Etüüde Eesti venekeelsest nüüdiskirjandusest. (Etüüde nüüdiskultuurist 10.) Koost, toim Igor Kotjuh, Aare Pilv, Piret Viires. Tallinn: Nüüdiskultuuri uurimise töörihm, lk 120–127.
- Selgusid kirjanikud, kes esindavad Eestit Londonis.** – Postimees 18. I 2018. <https://kultuur.postimees.ee/4379583/>
- Severjanin 1920** = Игорь Северянин, Вербэна. Юрьевъ: Одамесь.
- Severjanin 1921** = Игорь Северянин, Менестрель. Новейшие поэзы (Т. 12.). Берлин: Москва.
- Severjanin 1940** = Игорь Северянинъ бдагодарить за дары и приветствия. – Вести дня 23. III, lk 1.
- Severjanin 1988** = Игорь Северянин, Письма к Августе Барановой. 1916–1938. (Acta Universitatis Stockholmiensis: Stockholm Studies in Russian Literature 24.) Составление, подготовка текста, введение и комментарии: Бенгт Янгфельт и Рейн Круус. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Severjanin 1990** = Игорь Северянин, Сочинения. Сост. Сергей Исаков и Рейн Круус. Таллинн: Ээсти раамат.
- Severjanin 1996** = Игорь Северянин, Сочинения в пяти томах. Т. 5. Санкт-Петербург.
- Severjanin 2004** = Игорь Северянин, Громокипящий кубок. Ананасы в шампанском. Соловей. Классические розы. Сост. В. Н. Терёхина, Н. И. Шубникова-Гусева. Москва: Наука.
- Severjanini bibliograafia 1999** = Библиография. Дореволюционные издания. Игорь Северянин. Сост. Михаил Петров. <https://webzone.ee/severjanin/bib/biblio2.html>
- Severjanini kontsertkroonika 2002** = Концертная хроника Игоря Северянина. Сост. Михаил Петров. <https://webzone.ee/severjanin/hronika-k/index.html>
- Sobolev 2017** = Александр Соболев, К летописи жизни и творчества Игоря Северянина. – Литературный факт, № 3, с. 254–271.
- Šumakov, Jüri 1985.** Tartu tiivustusel. Esseid ja memuaare. Tallinn: Eesti Raamat.
- Šumakov 1997** = Юрий Шумаков, Игорь Северянин в Эстонии. – Ю. Шумаков, Избранное. Таллинн: Союз славянских просв. и благотворит. обществ, с. 215–223.
- Turner, John C. 1982.** Toward a cognitive redefinition of the social group. – Social Identity and Intergroup Relations. Toim Henri Tajfel. Cambridge: Cambridge University Press, lk 15–40.
- Undo, Monika 2017.** Nüüdiskirjanduse kurvid ja ristmikud. Tallinn: Koolibri.
- Undusk, Jaan 2017.** Veel üks (vene) siurulind. Igor Severjanini 130. sünnipäevaks. – Vikerraar, nr 6, lk 2–7.
- Vask, Inno [Valmar Adams] 1925.** Meie kirjandusliku kriitika pankrott. Tartu: Sõnavara.

Visnapuu, Henrik 1919. Igor Severjäänin. – Odamees. Kirjanduse, kunsti ja teaduse ajakiri, nr 2, 1. V, vg 29–40.

Igor Kotjuh (sünd 1978), MA, eesti kirjanduse doktorant Tartu Ülikooli kultuuriteaduste instituudis (Ülikooli 16, 51003 Tartu), igor.kotjuh@gmail.com

Barriers to the acceptance of Estonian Russian-language literature in 1918–1940: The case of Igor Severyanin

Keywords: Igor Severyanin, Russian-language literature in Estonia, identity, Estonian literature, Estonian literary history, integration

The article looks at the history of Estonian Russian-language literature in the young Republic of Estonia (1918–1940) and the life and work of the Russian-speaking poet Igor Severyanin (1887–1941) from the perspective of Estonian literature. In 1918, Severyanin, as a mature author, moved permanently from Russia to Estonia. Gradually, he developed a hybrid identity: he became fond of Estonia and wrote in Russian. However, his works have been omitted from the Estonian literary history.

The article sets out the following hypotheses:

1) Estonian Russian-language literature from 1918 to 1940 has not become part of Estonian literature of that period, as its acceptance is hindered by various cultural-historical barriers for literary researchers. The main barriers have been highlighted by means of source criticism.

2) Igor Severyanin's life and work serve to situate him as a representative of Estonian literature. Terms such as *integration* and *identity* were not used in his day, but Severyanin's personal and creative choices help to understand, retrospectively, that it was important for him to live in Estonia, write poetry inspired by local material, interact with Estonian-speaking colleagues, remain connected with Estonian public and cultural institutions. I have approached Severyanin's case through the identity theory (the work of John Charles Turner and Homi Bhabha), as well as Pierre Bourdieu's concept of the literary field.

Both hypotheses were confirmed in the article. However, the values of modern multicultural society dictate that the discussion of Estonian literary history should include the Russian-speaking authors of the interwar period. Currently, there are gaps in Estonian literary history regarding these authors. Filling these gaps would mean overcoming the cultural-historical barriers.

Igor Kotjuh (b. 1978), MA, PhD student in Estonian literature at the Institute of Cultural Research of the University of Tartu (Ülikooli 16, 51003 Tartu), igor.kotjuh@gmail.com